

In het vierde hoofdstuk (70-87) legt A. van der Zee uit hoe ten tijde van de Tweede Engelse Oorlog De Ruyters vlaggenschip De Zeven Provinciën gebouwd werd. De bouw van dit enorme schip nam indertijd minder dan acht maanden in beslag. Uit de correspondentie tussen de Staten Generaal en de admiraliteiten is dit bouwproces gedeeltelijk te volgen. Enige tijd na de voltooiing kwam De Zeven Provinciën onder leiding van De Ruyter te staan en in maart 1666 voer hij daadwerkelijk met het schip uit.

Dezelfde auteur besteedt in het vijfde en laatste hoofdstuk (88-100) aandacht aan de ambachtelijke reconstructie van De Zeven Provinciën, die in 1995 in Lelystad van start ging. De bouw moet rond 2005 voltooid zijn en zal zoveel mogelijk met behulp van oorspronkelijke materialen plaatsvinden. Scheepsbouwkundige verhandelingen zoals die van Nicolaes Witsen uit 1671 en Cornelis van Yk uit 1697 kunnen daarbij tot hulp zijn. Aangezien het originele bestek niet is teruggevonden, probeert men de traditionele vlakbouwmethode toe te passen, om in de praktijk het oorspronkelijke bouwproces te herontdekken. Daar de Staten-Generaal vanaf 1666 de admiraliteiten verplicht stelden om bestekken van nieuw te bouwen schepen naar Den Haag te sturen, versehaffen de archiefbronnen ook nuttige gegevens, evenals de bestudering van afbeeldingen van schepen door schilders als Willem van de Velde de Oude (1611-1693) en Van de Velde de Jonge (1633-1707).

In dit laatste hoofdstuk verliest Van der Zee zich soms in technische termen, die niet altijd goed worden uitgelegd. In het beknopte register waarmee het boek eindigt hadden naast de persoonsnamen, geografische namen en namen van schepen, misschien ook scheepsbouwkundige termen kunnen worden opgenomen. Met een begrippenapparaat of getekende uitleg had dit Hoofdstuk eveneens aan kracht kunnen winnen.

Marie-Christine Engels

L. Nagtegaal, *Riding the Dutch tiger. The Dutch East Indies company and the northeast coast of Java, 1680-1743* (Verhandelingen van het Koninklijk instituut voor taal-, land- en volkenkunde CLXXI; Leiden: KITLV press, 1996, vii + 250 blz., ISBN 90 6718 103 X).

In deze Engelse bewerking van zijn dissertatie uit 1988 gaat Luc Nagtegaal in op de betrekkingen tussen de Verenigde Oostindische Compagnie en de noordkust van Java, de Pasisir, tussen 1680 en 1743. Voor 1680 bemoeide de VOC zich nauwelijks met de Pasisir, totdat zij in 1676 ingreep om de *susuhunan* van Mataram te steunen tegen de opstand van de Madurees Trunajaya. In 1743 werd de VOC suzerein over de belangrijkste regentschappen van de Pasisir. Die vielen tot dan toe onder het gezag van Mataram, de belangrijkste Javaanse staat die in het zuidelijke binnenland lag. Volgens Nagtegaal werd in de jaren 1680-1743 de basis gelegd voor de koloniale exploitatie van Java door het cultuurstelsel in de negentiende eeuw. Nagtegaal heeft zijn boek in drie delen onderverdeeld. Het eerste deel behandelt de Javaanse staat, waarbij achtereenvolgens de VOC, de regenten (*bupati*) van de Pasisir, de *susuhunan* van Mataram en de invloed van de VOC op de Javaanse staat aan de orde komen. Gaat het in het eerste deel om politieke actoren en machtsverhoudingen, in het tweede deel gaat het om de economische ontwikkeling. Behalve van de stedelijke ontwikkeling, geeft Nagtegaal een overzicht van de in- en uitvoer. Hij is vooral geïnteresseerd in de vraag of er in de periode 1680-1740 sprake was van 'onderontwikkeling'. In het derde deel bespreekt Nagtegaal de resultante van de politieke en economische veranderingen in de Pasisir onder de titel 'The social impact of economie exploitation'. Dan gaat het om de deelname van de regenten aan de handel, de manier waarop de regenten hun onderdanen onder controle hielden en om veranderingen in de dorpsconomie.

De VOC was steeds nadrukkelijker aanwezig. Haar economische invloed leidde in 1741-1743 tot de zogenaamde Chinese revolutie, een opstand van Javanen en Chinese arbeiders tegen de Javaanse, Chinese en Nederlandse elite. Vooral Mataram werd daarvan het slachtoffer.

De afgelopen jaren zijn studies naar deze periode in de Javaanse geschiedenis verschenen van Rimmelink en Ricklefs (W. Rimmelink, *The Chinese war and the collapse of the Javanese state, 1725-1743* (Leiden, 1994); M. C. Ricklefs, *War, culture and economy in Java, 1677-1726. Asian and European imperialism in the early Kartasura period* (Sydney, 1993)). De studie van Nagtegaal onderscheidt zich vooral door de aandacht voor economische vraagstukken; beide andere auteurs hebben meer een politieke en militaire geschiedenis geschreven, waarin het vorstendom Mataram centraal stond. Nagtegaal gebruikte ook geen Javaanse bronnen. De VOC werd volgens hem in de politiek van de Pasisir betrokken, doordat zowel Mataram als diverse regenten regelmatig een beroep op haar deden. Wilde de VOC haar commerciële belangen veiligstellen, dan kon zij zich hoe langer hoe minder afzijdig houden van de machtsstrijd die in de Pasisir werd gevoerd. De Javaanse staat, door Nagtegaal een *network state* gedoopt omdat zij in zijn ogen een hiërarchisch netwerk van sociale relaties was, was dynamisch en instabiel, en niet de absolute despotie die de VOC erin zag. Het is jammer dat Nagtegaal het recente boek van Ricklefs niet meer gebruikt heeft, want zijn verzet tegen 'traditionele' ideeën over de Javaanse staat in de historiografie krijgt hierdoor iets van een gevecht tegen windmolens. Wel besteedt Nagtegaal veel aandacht aan de handelsactiviteiten van de *bupati* en aan de opkomende groep van Chinese handelaren. Hij weet daardoor overtuigend het verband aan te tonen tussen de politieke en de economische ontwikkeling in de Pasisir.

Problematischer wordt het, wanneer Nagtegaal spreekt over de beginnende 'onderontwikkeling' van de Javaanse noordkust. Hij heeft het zelfs (voor de vroege achttiende eeuw wel erg anachronistisch) over 'Third World countries' (123). Het beschikbare statistische materiaal is, zoals Nagtegaal zelf ook toegeeft, niet volledig of niet erg betrouwbaar. De vraag of er werkelijk van onderontwikkeling sprake was, beantwoordt Nagtegaal maar half, hoewel hij het handelsvolume en de samenstelling van de in- en uitvoer zo nauwkeurig mogelijk analyseert. De betalingsbalans van de Pasisir was volgens Nagtegaal in de jaren 1680-1720 negatief. De VOC ging de export volledig beheersen, zodat de structuur van de uitvoer ingrijpend gewijzigd werd. Tegelijk werd de Pasisir geïntegreerd in het Chinese handelsnetwerk in de Zuid-Chinese Zee. Hoe die integratie zich verhield tot de integratie van de Pasisir in het VOC-netwerk wordt niet erg duidelijk. Door zich niet op de inmiddels veelbestudeerde vorstenhoven te richten, maar op andere sociale groepen, van hoog tot laag, in het noordelijke kustgebied, heeft Nagtegaal evenwel een belangrijke bijdrage geleverd aan de geschiedenis van Java in de achttiende eeuw.

A. Taselaar

J. S. A. M. van Koningsbrugge, *Tussen Rijswijk en Utrecht. De diplomatieke betrekkingen tussen Zweden en de Verenigde Nederlanden 1697-1713* (Dissertatie Nijmegen 1996, Baltic studies III; Groningen: INOS, 1996, 272 blz., ISBN 90 73432 03 0).

Deze studie verscheen als Nijmeegse dissertatie. Er is zeker moed voor nodig om een dissertatie te wijden aan de diplomatieke betrekkingen tussen Zweden en de Verenigde Nederlanden in de periode 1697-1713, de jaren waarin de strijd om de Spaanse erfenis samenviel met de Grote Noordse Oorlog. De Nederlandse Republiek was een vooraanstaand lid van de coalitie tegen Lodewijk XIV, Karel XII van Zweden daarentegen was het 'object' van een dergelijke coalitie rond de Oostzee.